

Proceedings of the International The Ottoman World
During The Reign of Fatih Sultan Mehmed Symposium
(Ideology - Diplomacy - Warfare - Conquest)

Uluslararası Fatih Sultan Mehmed Dönemi

OSMANLI DÜNYASI SEMPOZYUMU

(İdeoloji - Diplomasi - Savaş - Fetih)

Bildiriler Kitabı

(12-13 Nisan/April 2019)

FATİH
SULTAN
MEHMET
VAKIF ÜNİVERSİTESİ

FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

Uluslararası Fatih Sultan Mehmed Dönemi
OSMANLI DÜNYASI SEMPOZYUMU

(İdeoloji - Diplomasi - Savaş - Fetih)
Bildiriler Kitabı

12-13 Nisan 2019

Proceedings of the International The Ottoman World
During The Reign of Fatih Sultan Mehmed Symposium
(Ideology - Diplomacy - Warfare - Conquest)

12-13 April 2019

FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

2021

10.yıl

FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI: 42

**ULUSLARARASI FATİH SULTAN MEHMED DÖNEMİ OSMANLI DÜNYASI
SEMPOZYUMU (İDEOLOJİ - DİPLOMASİ - SAVAŞ – FETİH) BİLDİRİLER KİTABI**

Editör: Prof. Dr. Abdülkadir Özcan

e-ISBN 978-605-2386-30-9

Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Yayınları

Zeyrek Mahallesi Büyükkaraman Cad. No: 53 Fatih / İstanbul

Tel: 0212 521 81 00

Faks: 0212 521 84 84

Web: www.fsm.edu.tr

E-Posta: yayinevi@fsm.edu.tr

Yayınevi Sertifika No: 47914

İstanbul, Haziran, 2021

Genel Yayın Yönetmeni: Asude Tavus

Tasarım: Zeynep Küçüker

Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Kütüphanesi CIP

Uluslararası Fatih Sultan Mehmed Dönemi Osmanlı
Dünyası Sempozyumu (İdeoloji - Diplomasi - Savaş -
Fetih) Bildiriler Kitabı / editör Abdülkadir Özcan –
İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi
Yayınları, 2021.

548 s. ; 24 cm. – (Fatih Sultan Mehmet Vakıf
Üniversitesi Yayınları; 42)

e-ISBN 978-605-2386-30-9

1. Fatih Sultan Mehmed, 1432-1481 -- Kongreler

I. Özcan, Abdülkadir II. Dizi

DR501/.U58 2021 956.101521092/ULU 2021

Copyright © Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, 2021

“Uluslararası Fatih Sultan Mehmed Dönemi Osmanlı Dünyası Sempozyumu (İdeoloji - Diplomasi - Savaş - Fetih) Bildiriler Kitabı” kitabında yayımlanan yazıların yasal ve bilimsel sorumluluğu yazarlarına aittir. Kitabın yayın hakkı Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi'ne aittir. Kitabın hiçbir bölümü yayıncının izni olmaksızın, elektronik, mekanik, fotokopi, kayıt yöntemiyle veya başka bir yöntemle çoğaltılamaz, bir veri muhafaza sisteminde saklanamaz veya iletilemez. Kaynak göstermek kaydıyla alıntı yapılabilir.

FATİH SULTAN MEHMET VAKIF UNIVERSITY PUBLICATIONS: 42

PROCEEDINGS OF THE INTERNATIONAL THE OTTOMAN WORLD DURING THE REIGN OF FATİH SULTAN MEHMET SYMPOSIUM (IDEOLOGY – DIPLOMACY – WARFARE – CONQUEST)

Editor: Prof. Dr. Abdülkadir Özcan

e-ISBN 978-605-2386-30-9

Fatih Sultan Mehmet Vakif University Publications

Zeyrek Mahallesi Büyükkaraman Cad. No: 53 Fatih / İstanbul

Tel: 0212 521 81 00

Fax: 0212 521 84 84

Web: www.fsm.edu.tr

E-Mail: yayinevi@fsm.edu.tr

Publisher's Certificate No: 47914

Istanbul, June, 2021

Publishing Manager: Asude Tavus

Design: Zeynep Küçüker

Fatih Sultan Mehmet Vakif University Library CIP

Proceedings of the International the Ottoman World During
the Reign of Fatih Sultan Mehmed Symposium (Ideology –
Diplomacy – Warfare – Conquest) / editor Abdülkadir
Özcan – Istanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakif University
Publications, 2021.

548 p. ; 24 cm. – (Fatih Sultan Mehmet Vakif
University Publications; 42)

e-ISBN 978-605-2386-30-9

I. Fatih Sultan Mehmed, 1432-1481 -- Congresses

I. Özcan, Abdülkadir II. Dizi

DR501/.U58 2021 956.101521092/ULU 2021

Copyright © Fatih Sultan Mehmet Vakif University, 2021

The papers published in the proceedings of “Proceedings of the International the Ottoman World During the Reign of Fatih Sultan Mehmed Symposium (Ideology – Diplomacy – Warfare – Conquest)” are under scientific and legal responsibility of their authors. All rights are reserved. No part of this publication may be reproduced or transmitted, in whole or in part. Can be used as a source by proper citation.

Uluslararası Fatih Sultan Mehmed Dönemi Osmanlı Dünyası Sempozyumu (İdeoloji - Diplomasi - Savaş - Fetih) Bildiriler Kitabı

Bilim Kurulu

Prof. Dr. Abdülkadir Özcan Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi	Prof. Dr. Mehmet İnbaşı Erciyes Üniversitesi
Prof. Dr. Barbara Kellner-Heinkele Berlin Özgür Üniversitesi	Prof. Dr. Mehmet İpşirli İstanbul Medipol Üniversitesi
Prof. Dr. Cemal Kafadar Harvard Üniversitesi	Prof. Dr. Necdet Öztürk Bahçeşehir Üniversitesi
Prof. Dr. Fahameddin Başar Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi	Prof. Dr. Nihat Öztoprak Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi
Prof. Dr. Feridun Emecen İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi	Prof. Dr. Sabahat Deniz Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Géza Dávid Eötvös Loránd Üniversitesi	Prof. Dr. Zekeriya Kurşun Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi
Prof. Dr. Hatem Tahawy Kral Faysal Üniversitesi	Doç. Dr. Dursun Ali Tökel Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi
Prof. Dr. İdris Bostan İstanbul Üniversitesi	Doç. Dr. Fatma Kaytaz
Prof. Dr. İlhan Şahin İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi	Doç. Dr. Halim Kara Boğaziçi Üniversitesi
Prof. Dr. Mahmut Ak İstanbul Üniversitesi	Doç. Dr. Mustafa Göleç Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi
Prof. Dr. Maria Pia Pedani Venedik Ca'Foscari Üniversitesi	Doç. Dr. Orlin Sabev Bulgar Bilimler Akademisi
Prof. Dr. Mehmet Akif Aydın İstanbul Medipol Üniversitesi	Dr. Öğr. Üyesi İlhami Danış Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet Fatih Andi Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi	

Organizasyon Komitesi

Prof. Dr. Abdülkadir Özcan Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi	Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Usta Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi
Prof. Dr. Fahameddin Başar Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi	Arş. Gör. Ömer Faruk Köse Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi

Proceedings of the International The Ottoman World During The Reign of Fatih Sultan Mehmed Symposium (Ideology - Diplomacy - Warfare - Conquest)

Scientific Committee

Prof. Dr. Abdülkadir Özcan
Fatih Sultan Mehmet Vakif University

Prof. Dr. Barbara Kellner-Heinkele
Freie Universität Berlin

Prof. Dr. Cemal Kafadar
Harvard University

Prof. Dr. Fahameddin Başar
Fatih Sultan Mehmet Vakif University

Prof. Dr. Feridun Emecen
Istanbul 29 Mayıs University

Prof. Dr. Géza Dávid
Eötvös Loránd University

Prof. Dr. Hatem Tahawy
King Faisal University

Prof. Dr. İdris Bostan
Istanbul University

Prof. Dr. İlhan Şahin
Istanbul 29 Mayıs University

Prof. Dr. Mahmut Ak
Istanbul University

Prof. Dr. Maria Pia Pedani
Ca' Foscari University of Venice

Prof. Dr. Mehmet Akif Aydın
Istanbul Medipol University

Prof. Dr. Mehmet Fatih Andi
Fatih Sultan Mehmet Vakif University

Prof. Dr. Mehmet İnbaşı
Erciyes University

Prof. Dr. Mehmet İpşirli
Istanbul Medipol University

Prof. Dr. Necdet Öztürk
Bahçeşehir University

Prof. Dr. Nihat Öztoprak
Fatih Sultan Mehmet Vakif University

Prof. Dr. Sabahat Deniz
Marmara University

Prof. Dr. Zekeriya Kurşun
Fatih Sultan Mehmet Vakif University

Assoc. Prof. Dr. Dursun Ali Tökel
Fatih Sultan Mehmet Vakif University

Assoc. Prof. Dr. Fatma Kaytaç

Assoc. Prof. Dr. Halim Kara
Boğaziçi University

Assoc. Prof. Dr. Mustafa Göleç
Fatih Sultan Mehmet Vakif University

Assoc. Prof. Dr. Orlin Sabev
Bulgarian Academy of Sciences

Asst. Prof. Dr. İlhami Danış
Fatih Sultan Mehmet Vakif University

Organization Committee

Prof. Dr. Abdülkadir Özcan
Fatih Sultan Mehmet Vakif University

Prof. Dr. Fahameddin Başar
Fatih Sultan Mehmet Vakif University

Asst. Prof. Dr. Ahmet Usta
Fatih Sultan Mehmet Vakif University

Res. Assist. Ömer Faruk Köse
Fatih Sultan Mehmet Vakif University

Ortaklar/ Partners

**Uluslararası Fatih Sultan Mehmed Dönemi
Osmanlı Dünyası Sempozyumu
(İdeoloji - Diplomasi - Savaş - Fetih) Bildiriler Kitabı
12-13 Nisan 2019**

Proceedings of the International The Ottoman World During
The Reign of Fatih Sultan Mehmed Symposium
(Ideology - Diplomacy - Warfare - Conquest)
12-13 April 2019

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Abdülkadir Özcan	Takdim	1
İdris Bostan	“Sultânü'l-Berri ve'l-Bahr” Fatih Sultan Mehmed	3
Ahmet Tabakoğlu	Mehmed II'nin Para Uygulamaları	13
Hatem Tahawy	The Capture of Constantinople 1453 in The Memoirs of Constantine Mihailovic: A Comparative Historical Study	31
İlyas Kemaloğlu	Rus Kaynaklarında Fatih Sultan Mehmet ve Dönemi	49
Eyüp Kul	Fatih Sultan Mehmed Devrinde Balkanlarda Madencilik	57
Elif Gültekin	Fatih Sultan Mehmet Dönemi Tıbbi El Yazmalarına Göre Savaş Yaralanmalarında Uygulanan Tedaviler	73
Stoyanka Kenderova	Fatih Sultan Mehmed Dönemine Ait Bulgaristan Milli Kütüphanesi'nde Korunan Osmanlıca Belgeler	83
Mehmet İnaşu Tahsin Hazırbulan	Ebü'l-Feth Sultan Mehmed'in Sahn-ı Semân Medreseleri Kütüphanesine Yapılan Kitap Vakıfları	103
Yusuf Yıldız	Papa II. Pius'un Fatih Sultan Mehmed'e Mektubu (Pius II. Papa Epistola Ad Mahumetem)	145
Ergün Özsoy	Epistolae Magni Turci - Büyük Türk'ün Mektupları	171

Necdet Öztürk	Enverî'ye Göre Mahmud Paşa	187
Muhammed Emir Tulum	Kivâmî'nin Mısralarında Fatih'in Liderlik Vasfı	195
Slobodan Ilić	Did Bosnians Hate Their King? The Fall of the Medieval Bosnian Kingdom and the Ottoman Conquest of Bosnia in the Historiography and Popular Culture	205
Hakan Yılmaz	Fetihte Surlara Sancak Dikme Meselesine Farklı Analitik Bir Yaklaşım "Ulubatlı Hasan" Rivâyeti Efsâne Midir, Gerçek Midir?	211
Abdullah Taha Orhan Necdet Tosun	İstanbul'un Fethini Sûfiler Nasıl Karşılıdı? Abdürrahim Karahisârî'nin Risâle fî eşrâti's-sâ'a'sı Bağlamında Bir Yorum Denemesi	363
Gemma Masson	The Conqueror vs. The Impaler: Mehmed II and Vlad Dracula as Popular Cultural Heroes	373
Fatma Sel Turhan	Bir Fetih Çözümlemesi: Bosna Fatihi Olarak Fatih Sultan Mehmed	383
Yalçın Çakmak	Fatih Sultan Mehmet Dönemi Din Algısını Saltuk-Nâme Üzerinden Okumak	395
Mehmet Tütüncü	Fatih Sultan Mehmed'e ait olan Akçahisar Fetihnamesi	411
Zafer Gölen	Bosna'nın Fethi ve Fatih	423
Sefa Özkaya	Fethe ve Fetih Ruhuna Dönüş Özlemi: II. Mahmud'un Emriyle Yazılan "Tarih-i Feth-i Kostantîniyye" ve İstanbul	437
Mustafa Furkan Ulusoy	Türk ve Batı Sinemasında Fatih ve Osmanlı Temsilleri	467
Serdal Soylier	Fatih Sultan Mehmed Devri Kuşatma Savaşlarında Osmanlı Topçuluğunun Önemine Dair Bazı Mülâhazalar	491
Nurten Sevinç	Fatih Sultan Mehmed'in Türbesindeki Mücevherli Eşyalar	517

İstanbul'un Fethini Sûfîler Nasıl Karşladı? Abdürrahim Karahisârî'nin *Risâle fî eşrâti's-sâ'a*sı Bağlamında Bir Yorum Denemesi*

Abdullah Taha Orhan** - Necdet Tosun***

15. yüzyıl Osmanlı uleması,
tarihçileri, dervişleri ve siyasî
figürleri fethin askerî bir başarıdan
çok daha fazlasını temsil ettiğinin
farkındaydılar.***

Kaya Şahin

Giriş

Akşemseddin'in (ö. 863/1459) önde gelen halifelerinden Abdürrahim Karahisârî (ö. 888/1483'ten sonra) Afyonkarahisarlı olup henüz Beypazarı'nda iken intisap ettiği şeyhinin Edirne, İstanbul, İznik ve Göynük'te iken uzun süre yanında bulunmuştur. İstanbul'un fethinde de şeyhiyle birlikte bulunan Karahisârî kıyamet alametlerine dair *Risâle fî eşrâti's-sâ'a* adlı risâlesini fetih-

* Bu çalışma, Prof. Dr. Necdet Tosun danışmanlığında, Abdullah Taha Orhan tarafından hazırlanan "Abdürrahim Karahisârî'nin Tasavvufî Görüşleri ve *Münyetü'l-Ebrâr* ve *Günyetü'l-Ahyâr* isimli Eseri (Metin ve İnceleme)" başlıklı doktora tezinden (Marmara Üniversitesi, 2019) istifade edilerek hazırlanmıştır. Metnin taslağını okuyup çok kıymetli önerileriyle katkıda bulunan ve bazı kritik kaynaklara ulaşmamızı sağlayan Faruk Akyıldız, M. Enes Topgöl ve Kübra Zümrüt Orhan'a müteşekkirimiz.

** Arş. Gör., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tasavvuf Anabilim Dalı

*** Prof. Dr., Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tasavvuf Anabilim Dalı

*** Kaya Şahin, "Constantinople and the End Time: The Ottoman Conquest as a Portent of the Last Hour," *Journal of Early Modern History* 14, no. 4 (2010): 326.

ten beş sene sonra kaleme almış ve rivayetler üzerinden Konstantiniyye'nin fethiyle kıyamet arasındaki ilişkiye dair bilgiler vermiştir. O dönemde sûfîlerin kıyamet hakkında daha başka risâleler yazdıkları, örneğin Yazıcıoğlu Mehmed'in (ö. 855/1451) meşhur *Muhammediyye*'sinde, kardeşi Ahmed Bîcân'ın (ö. 870/1466'dan sonra) *Dürr-i meknûn*'unda ve *Müntehâ*'sında kıyamet alametlerine dair müstakil bahislerin; bu teliflerin çok öncesinde Bizans kaynaklarındaysa Konstantiniyye'ye dair kıyametle ilgili bazı mitlerin olduğu bilinmektedir. Bu çalışmada öncelikle Karahisârî'nin *Risâle fi eşrâti's-sâ'a*'sı tanıtılacak, ardından risâle çağdaş bazı eserlerle karşılaştırılarak İstanbul'un fethi ile kıyamet arasındaki ilişkinin sûfîlerce nasıl okunduğu hususu netleştirilmeye çalışılacaktır.

1. Abdürrahim Karahisârî Kimdir?

Hayatı hakkında kaynaklarda fazla bilgi bulunmamaktadır. Bir şiirindeki ifadesinden Afyonkarahisar'da doğduğu anlaşılmakta, ancak doğum tarihi bilinmemektedir. 1436'da Beypazarı'nda şeyhi Akşemseddin'le birlikte olduğu dikkate alındığında¹ XV. yüzyılın ilk çeyreği ile son çeyreği arasında yaşadığı tahmin edilebilir.² Babasının adı Alâeddin olup kaynaklardan hem ilim sahibi hem de zengin bir zat olduğu anlaşılmaktadır. Vakfiye kayıtlarından ailenin Afyonkarahisar'da hatırı sayılır bir varlığa sahip olduğu görülür. Babasının "el-Mısri" nisbesiyle anılması, ailenin Mısır'dan Afyonkarahisar'a göç ettiğini gösterir. Aynı nisbeyi taşıyan ve "Mısırloğlu", "Mısırzâde" gibi lakaplarla anılan Karahisârî günümüzde de Afyon halkı tarafından Mısri Sultan olarak bilinmektedir.³

Karahisârî hakkında az sayıdaki tarihî veriyi daha çok şeyhi Akşemseddin'den bahseden kaynaklarda kendisinden de bahsedilmesine borçluyuz. Akşemseddin'in halifesi ve uzun süre yanında bulunan bir müridi olarak zik-

1 Emir Hüseyin Enîsi, *Menâkıb-ı Akşemseddin*, haz. Bilal Aktan, Mustafa Güneş (İstanbul: H Yayınları, 2011), 64.

2 Vefatının, bazı çağdaş kaynaklarda verilen bilgilerden hareketle 1483-94 arasında olması gerektiği düşünülmektedir. Bk. Edip Ali Bakı, *Onbeşinci Asır Ahlâk ve Tasavvuf Şairi: Mısırloğlu Abdürrahim Karahisari* (Afyon: Yeni Matbaa, 1953), 9.

3 Karahisârî'nin hayatı hakkındaki en detaylı çalışma için bk. Bakı, *Mısırloğlu*. Ayrıca bk. İsmail E. Erünsal, "Abdurrahim Karahisârî," içinde *Edebiyat Tarihi Yazıları: Arşiv Kayıtları, Yazma Eserler ve Kayıp Metinler* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2016), 19-23. Klasik kaynaklarda yer alan kısa hal tercümeleri için bk. Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, haz. M. A. Yekta Saraç (TÜBA: Ankara, 2016), I, 124; Gelibolulu Mustafa Âli, *Kitabü't-Tarih-i Kühü'l-Ahbar: Kayseri Raşid Efendi Kütüphanesindeki 901 ve 920 No.lu Nüşhalara Göre*, haz. Ahmet Uğur vd. (Kayseri: Erciyes Üniversitesi, 1997), I, 769; Mehmed Mecdi, *eş-Şekaiku'n-nu'maniyye ve zeyilleri: Hadaikü's-Şekaik*, haz. Abdülkadir Özcan (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1989), I, 246-47.

redilen Karahisârî, Akşemseddin'in vefatından yaklaşık bir asır sonra,⁴ kendi neslinden olan Enîsî'nin telif ettiği *Menâkıb*'ına göre, 1436'da Beypazarı'nda şeyhiyle beraberdir. Ardından yine şeyhiyle Edirne ve İstanbul'da bulunmuş, fetihten sonraysa şeyhiyle birlikte İznik ve Göynük'e geçmiş, akabinde Akşemseddin'in görevlendirmesiyle memleketi Afyonkarahisar'a dönmüştür. Şeyhinin vefatını hissedip Göynük'e giden Karahisârî, vefattan bir saat sonra yetişebilmiş, "şu kadar zamân tamâm olmadın gelüp yitişmiş olaydım, rûh-ı şerifleri falân makâma varmamış olaydı, yine dilek iderdüm, döndürürdüm" demiştir.⁵ Bu menkıbe Karahisârî'nin, Akşemseddin'in takipçileri nezdindeki önemini göstermesi açısından dikkate değerdir.⁶

Beypazarı'na gelinceye kadar Karahisârî'nin nerede bulunduğu, nasıl bir eğitim sürecinden geçtiği bilinmemektedir. Ancak eserlerinde Arapça ve Farsçaya gösterdiği vukûfiyet ile memleketine döndükten sonra adına Kâsım Paşa tarafından açtırılan medresede müderrislik yapmış olması onun henüz Karahisar'dayken iyi bir medrese eğitimi görüp icâzet aldığını düşündürür. Eserlerinde eğitimine ve hocalarına dair başka herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Akşemseddin'in yanında geçirdiği süreçte tasavvufi seyrüsülûkün yanı sıra şeyhinden tıp eğitimi almış olması da muhtemeldir. Zira Akşemseddin Edirne'deyken Çandarlı Halil Paşa'nın oğlu Süleyman Çelebi'nin,⁷ hekimlerin çaresiz kaldığı hastalığını tedavi ettiğinde Karahisârî de onun yanındadır.⁸

Karahisârî'nin günümüze ulaşan dört eseri vardır. Bunlardan en önemlisi yaklaşık 4000 beyitten müteşekkil *Vahdetnâme* adlı mesnevisidir.⁹ Telifi 1461'de tamamlanan bu eser Fatih'in meşhur sadrazamı Mahmud Paşa'ya (ö. 878/1474) ithaf edilmiştir. Bir diğer önemli eseri, Necmeddin-i Kübrâ'nın (ö. 618/1221) halifelerinden el-Hâssî'nin (ö. 634/1236) *es-Selve fî şerâiti'l-halve*

4 Abdülbaki Keskin, "A Critical Edition of Enîsî's *Menakib-i Akşemseddin* with an Account of Akşemseddin's Political and Religious Influence As Revealed in This Work" (Doktora tezi, Victoria University of Manchester, 1977), 3.

5 Enîsî, *Menâkıb*, 46; ayrıca bk. Âli, *Kühû'l-Ahbâr*, I, 769.

6 Aynı zamanda iyi bir tabib olan şeyhi Akşemseddin'den tabâbet ilmini de tahsil ettiğini düşünürsek, burada geçen "hayata döndürme" ibaresini -elbette öncelikle rûhânî bir ameliye olarak anlamakla beraber- tıbbî bir ameliye olarak da düşünebiliriz. Modern dönemde elde edilen, kalp durduktan sonra belli bir süreye kadar yeniden çalıştırılabileceği bilgisi bu ihtimali desteklemektedir.

7 Süleyman Çelebi hakkında bk. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Çandarlı Velir Ailesi* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1988), 93-95.

8 Enîsî, *Menâkıb*, 42; Mecdî, *Şekâik*, I, 241.

9 Eser üzerine tez çalışmaları yapılmıştır. bk. İsmail E. Erünsal, "Abdürrahim Karahisârî: Vahdet-nâme" (Lisans bitirme tezi, İstanbul Üniversitesi, 1969); Hacı Ömer Karpuz, "Abdürrahim Karahisârî'nin Vahdetname'si: Gramer İncelemesi-Metin-İndeks" (Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi, 1991); Ayşe Gülay Keskin, "Abdürrahim Karahisârî'nin Hayatı, Eserleri ve Vahdetname Mesnevisinin Tenkitli Metni" (Doktora tezi, Gazi Üniversitesi, 2001).

adlı eserine *Münyetü'l-ebâr ve gunyetü'l-ahyâr* ismiyle yaptığı şerhli tercümedir. Diğer iki eseriye Bûsirî'nin (ö. 695/1296 [?]) *Kasidetü'l-bürde*'sinin manzûm tercümesi¹⁰ ve bu çalışmamıza konu olan kıyâmet alâmetleri üzerine kaleme aldığı *Risâle fi eşrâti's-sâ'a*'dır.

2. *Risâle fi eşrâti's-sâ'a*

Risâlenin istinsah tarihi ve müstensihî bilinmeyen üç nüshası tespit edilmişse de¹¹ bu çalışmada, okunaklı oluşu dikkate alınarak Ayasofya nüshası kullanılmıştır. Karahisârî'nin Arapça yazdığı tek eser olan risâlenin sonunda yer alan ferağ kaydı eserin İznik'te, 862 yılının Cemâziyelâhîr'inin sonlarında (Mayıs, 1458) tamamlandığını gösterir.¹² Yani risâle fetihten tam beş sene sonra telif edilmiştir. İznik'te yazılması, İznik'in ilim merkezi hüviyetini fetihten bir süre sonra daha koruduğunu göstermesi açısından önemlidir.¹³

Esere Akşemseddin'den öğrendiklerini kaleme geçirdiğini ifade ederek başlayan Karahisârî hemen girişte, çağdaşı Abdurrahman Bistâmî'nin (ö. 858/1454) *Nazmü's-sülûk* adlı hermetik unsurlar barındıran ve bir küresel tarih kitabı niteliği taşıyan eserinden de istifade ettiğini belirtir. Kâinatın yaratılışından başlayıp 806 (1404) yılına kadar geçen tarihî olaylar hakkında kısa bilgiler içeren *Nazmü's-sülûk*'te kıyâmet alametlerinden bahsedilen kısım sadece bir varak hacindedir.¹⁴ Karahisârî'nin eserin başında *Nazmü's-sülûk*'ü açıkça anmasının sebebi ya bu kısımları 15 varaklık risâlesine aynen dahil etmesi ya da o dönemde merkezinde veya riyâsetinde Bistâmî'nin yer aldığı ve Karahisârî'nin irtibatlı olduğu bir İhvân-ı Safâ topluluğunun bulunması olmalıdır.¹⁵ Nitekim risâlenin girişinde İhvân-ı Safâ'ya yapılan atıf bu bağlamda anlam kazanır. Eserinin “ihvân-ı safâ ve hullân-ı vefâ”ya bir *tezkire ve tabsıra*

10 Eserin bilinmeyen bir nüshasından Arap harfli dizgisinin neşri yapılmıştır. bk. Abdurrahman Karahisârî, *Tercüme-i kasîde-i bürde*, nşr. İsmail Hikmet Ertaylan (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1960).

11 Süleymaniye Kütüphanesi Fatih 5347 vr. 117a-123b; Pertevpaşa 260 vr. 61a-68b; Ayasofya 4245 vr. 89b-105b. Bundan sonra esere yapılacak atıflarda Ayasofya nüshasının varak numaraları esas alınacaktır.

12 Abdurrahman Karahisârî, *Risâle fi eşrâti's-sâ'a* (Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya nr. 4245), vr. 105a.

13 Erken Osmanlı entelektüel tarihinde İznik'in önemine dair bk. İhsan Fazlıoğlu, “İznik'te Ne Oldu? Osmanlı İlmî Hayatının Teşekkülü ve Dâvûd Kayserî,” *Nazariyat: İslâm Felsefe ve Bilim Tarihi Araştırmaları Dergisi* IV, no. 1 (2017), 1-68.

14 Abdurrahman Bistâmî, *Nazmü's-sülûk fi müsâmereti'l-mülûk* (Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, nr. 1597), vr. 56a, 136a.

15 Abdurrahman Bistâmî bağlamında dönemin Osmanlı düşünce hayatında İhvân-ı Safâ tesirine değinen ve İhvân-ı Safâ benzeri, Bistâmî'nin merkezinde olduğu hermetik bir sûfi projenin var olması ihtimalinden bahseden bir araştırma için bk. İhsan Fazlıoğlu, “İlk Dönem Osmanlı İlim ve Kültür Hayatında İhvân-ı Safâ ve Abdurrahman Bistâmî,” *Dîvân: İlmî Araştırmalar*, no. 2 (1996), 229-40.

olmasını temenni eden¹⁶ Karahisârî *Münye*'de olduğu gibi¹⁷ burada da İhvân-ı Safâ topluluğunun kendi içlerindeki bu hitap ifadesini (*yâ ihvâne's-safâ ve yâ hullâne'l-vefâ*) kullanarak okurun dikkatini İhvân-ı Safâ düşüncesine çekmektedir. Bu çalışmamızın konusu dışında olmakla birlikte, dönemin Osmanlı düşünce hayatında İhvân-ı Safâ etkisi, üzerinde durulması gereken bir konudur.¹⁸

Kıyamet alametlerinin görülmeye başlandığından bahseden Karahisârî, ahlakî çöküntüye bağlı bazı alâmetleri zikreder. Daha sonra dünyanın ömrünün yedi bin sene olduğunu, ilk yaratılıştan âhir zamana kadar neler görüleceğini, Mehdi ve Mesih'in nasıl geleceklerini, nerelerde neler yapacaklarını anlatan rivayetleri aktarır. Sahih hadis kaynaklarında çeşitli tariklerle zikredilen, Konstantiniyye'nin fethinin ardından Deccâl'in çıkacağını haber veren rivayetleri etraflıca ele alır. Bu rivayetlerde Konstantiniyye'nin fethinden sonra Roma'nın da fethedileceği bildirilir. Bu çerçevede Karahisârî, Konstantiniyye ve Roma'nın mitolojik tarihine ilişkin, çoğunlukla Bizans kaynaklarıyla uyum arz eden ayrıntılar sunar. Burada ve Konstantiniyye'deki tılsımları anlattığı bölümde, o dönemde tercüme edilen Bizans kaynaklarını kullanmış olması kuvvetle muhtemeldir.¹⁹

Ardından Karahisârî, yeniden kıyamet öncesinde meydana gelecek olaylardan, Deccâl'in ortaya çıkışından, Yecüc-Mecüc taifesinden, Hz. İsa'nın nuzulünden bahseder. Çin'den Roma'ya, Hint altkıtasından Endülüse geniş bir coğrafyada çeşitli şehir isimleri vererek, kıyametin alameti olarak ortaya çıkacak bu figürlerin bu mekanlarda neler yapacakları, buralarda yer alan kalelerin detaylı ölçüleri gibi bilgiler verilir. Karahisârî'nin bahsettiği bu yerlerin küresel ufuk arz eden bir mekân bağlamı olduğuna dikkat çekmek gerekir. Bu meyanda Karahisârî feleklerden, burçlardan ve kozmolojik bazı hadiselerden de bahseder. Yukarıda zikredilen İhvân-ı Safâ etkisinin kozmolojik hadiseler bahsinde de görüldüğü söylenebilir.²⁰

16 Karahisârî, *Risâle*, 89^b.

17 Krş. Abdürrahim Karahisârî, *Münyetü'l-ibrâr ve gunyetü'l-ahyâr* (İBB Atatürk Kitaplığı, Belediye Yazmaları, nr. 1219), 2^b.

18 O dönemde sadece Osmanlı ülkesinde değil, Mısır başta olmak üzere tüm önemli İslam beldelelerinde temsilcileri olan, "neo-İhvân-ı Safâ" olarak tanımlanabilecek, Bünî'nin (ö. 622/1225) hurûfî ve İbnü'l-Arabî'nin (ö. 638/1240) bâtinî öğretilerini mezceden bir entelektüel topluluğun var olduğunu ve Bistâmî'nin de bu topluluk içerisinde önemli bir yeri olduğunu iddia eden bir çalışma için bk. Noah Daedalus Gardiner, "Esotericism in a manuscript culture: Aḥmad al-Būnī and his readers through the Mamlūk period" (Doktora tezi, University of Michigan, 2014), 321-29.

19 Dönemin çalışmalarında Bizans kaynaklarının tesirine işaret eden bir araştırma için bk. Stefanos Yerimos, *Konstantiniyye ve Ayasofya Efsaneleri*, çev. Şirin Tekeli (İstanbul: İletişim Yayınları, 7. Baskı, 2014).

20 İhvân-ı Safâ kozmolojisi hakkında bk. Hasan Aydın, "Kozmolojik Temelleri Işığında İhvan es-Safa'da Astroloji ve Astrolojinin Meşruluğu Sorunu," *Kelam Araştırmaları Dergisi* IX, no:1 (2011), 179-98.

Hız. Ali'ye atfedilen bir rivayetle Kur'an'da her şeyin bilgisinin var olduğunu söyleyen Karahisârî, Endülüslü sûfi İbn Berrecân'ın (ö. 536/1142) Kudüs'ün fethini Kur'an'dan keşfederek önceden haber verdiğini belirtir.²¹ Aynı şekilde İbnü'l-Arabî'nin (ö. 638/1240) ricâlü'l-gaybdan bir zattan naklettiğine göre Endülüslü'nün fethinin de Fetih Sûresi'nden keşfedildiğini ekler. İbn Berrecân gibi çok tanınmayan bir sûfi²² tarafından ve o zaman için uzak sayılacak bir coğrafyada üretilen bir metne atıf yapması, Karahisârî'nin entelektüel ağının genişliğini göstermesi açısından önemlidir.

Öte yandan Kudüs ve Endülüslü'nün fethinin, vukûundan önce sûfi alimler tarafından keşif olunduğunu belirten Karahisârî, İstanbul'un fethinin şeyhi Akşemseddin tarafından keşfedilmesi hâdisesine temas etmez.²³ Bu çalışmamızın sınırlarını aştığı için şimdilik bu konuya değinemeyecek olsak da şüphesiz bunun nedenleri üzerinde durmak gerekir.

Eser sonda yine başa dönerek tamamlanır. Dünyanın ömrünün yedi bin sene olduğu ve "Konstantiniye feth olmadan kıyamet kopmaz" gibi rivayetler tekrar edilir. Bu rivayetten önce, Hız. Peygamber'in sırdaşı Huzeyfe b. el-Yemân'dan (ö. 36/656) rivayet edilen "Dininizden ilk kaybolacak şey namazdaki huşûdur" hadisinin aktarılması da önemlidir.²⁴ Zira buradan hareketle Karahisârî'nin tüm bu kozmolojik kıyamet alametlerini aslında ahlakî sebeplerle ilişkilendirdiği, okurlarını İslâm'ın manevi boyutunu yaşamaktan uzaklaştıkça asıl kıyametin o zaman geleceği hususunda uyarmak için anlattığını görürüz. Nitekim o, risâleye başlarken de kıyametin esas sebebi olarak ahlâkî çöküntüyü göstermişti.

Peki bu bağlamda İstanbul'un fethi nasıl anlaşılmalı? Karahisârî bu tabloda fethi nereye yerleştirmektedir? Cevap vermeden önce çağdaş tasavvufî metinlerde kıyamet alametlerinin nasıl ele alındığına kısaca değinmek gerekir.

Çağdaş Tasavvufî Metinlerde Kıyamet

Hız. Peygamber ile Cebrail arasında geçen ve Cibril hadisi²⁵ olarak meşhur olan diyalog süreci içerisinde teşekkül edecek İslâm ilimlerinin temel dayana-

21 İbn Berrecân'ın Kudüs'ün fethini önceden keşfetmesi tartışması için bk. Mehmet Yıldız, "İbn Berrecân (v. 536/1141) ve Tasavvuf Anlayışı" (Doktora tezi, Ankara Üniversitesi, 2016), 115-120.

22 İbn Berrecân'ın hayatı ve İslâm düşüncesindeki yeri hakkında detaylı bilgi için bk. Yousef Casewit, *The Mystics of al-Andalus: İbn Barrajân and Islamic Thought in the Twelfth Century* (Cambridge: Cambridge University Press, 2017).

23 Bu keşif olayı için bk. Feridun M Emecen, *Fetih ve Kıyamet 1453* (İstanbul: Timaş Yayınları, 2017), 300, 301 vd.

24 Karahisârî, *Risâle*, 105a.

25 Buharî, *Sahih*, İman 37; Müslim, *Sahih*, İman 1.

ğı olmuştur. Buna göre ‘iman’ kelâm ilminin, ‘İslâm’ fıkıh ilminin, ‘ihsân’ ise tasavvuf ilminin temel mevzuu olarak kabul edilegelmiştir. Bu hadiste dikkat çekici bir nokta Cebrail’in “İhsân nedir?” sorusunun hemen ardından kıyameti ve alametlerini sormasıdır. Dolayısıyla ihsanla, bir diğer deyişle tasavvufla kıyamet arasında daha en başından bir ilişki kurulmuş olmaktadır. Buradan hareketle sûfiler ölümü manen yorumladıkları gibi kıyameti de manen yorumlamışlar, “kişinin kıyameti öldüğünde kopar”²⁶ diyerek kıyameti gündelik hayatın içine çekmişlerdir. Kâinatın kozmolojik kıyametini büyük kıyamet, insanın bedenî ölümünü ortanca kıyamet, ölmeden önce ölmesi/nefsini öldürmesi anlamındaki ihtiyarî ölümü ise küçük kıyamet olarak nitelemişlerdir.²⁷ Hasılı, onlar için önemli olan meselenin manevi boyutudur.²⁸ Bu yüzden her bir kıyamet alametini manen tevîl ederek anlama yoluna gitmişlerdir.

Ahmed Bîcân’ın *Müntehâ*’sından, İstanbul’un fethinin bâtinî ve enfûsî tevîlini içeren çarpıcı bir örnek olarak şu pasajı zikredebiliriz:

İmdi insân âleminde şeytân leşkери, kuvvet-i hayvâniyye galebe ve hücûm etmekten ibarettir kuvvet-i rûhâniyye üzerine. **Ammâ Kostantiyye ya’ni İstanbul feth olmak imân kuvvetleri galebe eyleyip şeytân şehirlerin yakıp harâb etmekten ibârettir.** Ammâ duhân çıkmak, zulmet-i hayvâniyye nüfûs-i insâniyye[ye] dağılmaktan ibarettir. Ammâ Mehdi çıkmak, akl-ı kudsi galebe eylemekten ibârettir insan üzerine. Ammâ Deccâl çıkmak, nefsi emmâre sıfatları zâhir olmaktır nefsi-i mutmainne üzerine. Ammâ İsâ gökten inmek, ibârettir; rûh İsâ gibidir ve nefsi, Deccâl benzer. Pes rûh onun üzerine inip helâk etmektir...²⁹

Karahisârî’nin yaşadığı çağa, fetih öncesi Osmanlı’ya bakıldığında Şeyh Bedreddin’den Yazıcıoğlu Mehmed ve Ahmed Bîcân kardeşlere, Abdurrahman Bistâmî’den Şeyh Vefâ’ya kadar dönemin önde gelen sûfilerinin eserlerinde kıyamet alametlerine temas ettikleri görülmektedir. Şeyh Bedreddin’in itham edildiği noktalardan birinin de kıyamet alametlerinin reddi olduğu hatırlanmalıdır. *Vâridât*’a bakıldığında onun kıyamet alametlerini reddetmekten zi-

26 Bu mealdeki bir rivayet için bk. Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, thk. Ahmed Kalaş, (Haleb: Mektebetü't-türâsî'l-İslâmî, [t.y.]) II, 279.

27 Bk. Alâüddevl-e Simnânî, *el-Vâridü’ş-şârid*, 69b (içinde Kübra Zümrüt Orhan, “Alâüddevl-e Simnânî’nin el-Vâridü’ş-şâridü’t-târid şübhetel-mârid Adlı Risâlesinin Tahkikli Neşri” *İslâm Araştırmaları Dergisi* 40 (2018), 126-127).

28 Kıyamet alametlerinin sûfilerce nasıl yorumlandığına dair genel değerlendirmeler için bk. Halil İbrahim Şimşek, “Kıyamet ve Alâmetlerinin Tasavvufî Tecrübe Açısından Yorumlanması” *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* 19, (2007), 123-142.

29 Ahmed Bîcân, *el-Münteha: Fusûsu'l-Hikem Üzerine Bir Çalışma*, haz. Ayşe Beyazıt, (İstanbul: İnsan Yayınları, 2011), 474.

yade sūfiyâne bir tavırla manen tevil ettiği görülür.³⁰ Şeyh Bedreddin her dönemde böyle beklentiler olduğunu, ancak bu zamana kadar gerçekleşmediğini ve gerçekleşmeyeceğini ifade eder. Burada belki de başta Mehdi olmak üzere bu alametlerin gerçekleşecek olmasının değil, beklenmesinin yanlışlığına işaret ettiği düşünülebilir. Nitekim XV. asırda (hicri 800-900) kıyamet beklentisi olduğu gibi, XVIII. yüzyıla değin Osmanlı uleması arasında bu beklenti devam etmiştir. Örneğin Naîmâ (ö. 1128/1716) tarihinin ikinci düzenlemesi, hicrî 1000 (1592) senesiyle ilgili birtakım rivayetlerden ve kıyametin kopması beklentilerinden söz ederek başlar.³¹

Yazıcıoğlu kardeşler de *Muhammediyye*, *Dürr-i meknûn* ve *Müntehâ* isimli eserlerinde kıyamet alametlerine müstakil bölümler ayırmışlardır.³² Onların amacının apokaliptik, gaybî bazı haberler verme sâikinden ziyade çağın insanların, ahlâkî bozulmalara karşı uyarma olduğunu söyleyebiliriz. Örneğin bu nedenle Ahmed Bîcân, İstanbul'un fethini kıyamet alameti olarak zikretmesine rağmen, II. Murad döneminde yapılan İstanbul muhasarasına katıldığını ve bu yolda şehid olmak istediğini açıkça ifade eder.³³ Kıyamet bir sonraki yüzyılda da sūfiler arasında gündem olmaya devam etmiş, dönemin büyük mutasavvıfı Niyâzî-i Mısırî (ö. 1105/1694) de alametleri bâtinî ve enfüsî olarak yorumlayan bir eşrât-ı sââ risâlesi kaleme almıştır.³⁴

Fetihten Önce, Fetihten Sonra: Kıyâmet Okuması Değişti mi?

Kaya Şahin'in ilgili makalesinde isabetle ifade ettiği gibi, XV. yüzyıl Osmanlı entelektüellerinin, fethin salt bir askeri başarıdan çok öte anlamlar taşıdığı farkında oldukları bir hakikattir. Şahin'e göre örneğin Ahmed Bîcân fetihten önce fethi kıyamet bağlamında daha genel hatlarıyla değerlendirip Osmanlı'yı veya II. Mehmed'i söyleminin merkezine yerleştirmekten, fetihten sonra Osmanlı'ya ve özelde de Fatih'e bazı apokaliptik görevler yükleyerek

30 Şeyh Bedreddin, *Vâridât Tercümesi ve Şerhi*, haz. H. Rahmi Yananlı (İstanbul: Büyüyenay Yayınları), 108-109. Burada her ne kadar açıkça "kıyamet alametleri zuhur etmeyecektir" dese de kıyameti tevil ettiğini eserde yer alan Tâhâ süresi 105-107. ayetlerin açıklamasında görürüz. Ona göre burada tasvir edilen büyük kıyamet tevhidin kemal tecellisidir: "Bu ayet-i kerime, ahir zaman nebisinin zuhuru ile geçmiş nebilerin şeriatlarında görülen sıfat hükümlerinin artık batıl olup yerine zat hükümlerinin geçeceğine tenbih ve işaretir ki, büyük kıyametin manası da budur." (s. 100).

31 Mehmet İpşirli, "Naîmâ", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/naima> (30.04.2019).

32 Bk. Yazıcıoğlu Mehmed, *Muhammediyye*, haz. Âmil Çelebioğlu (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2018), 539-58; Ahmed Bîcân, *Dürr-i meknûn: (inceleme - çevriyazı - dizin - tıpkıbasım)*, haz. Ahmet Demirtaş (İstanbul: Akademik Kitaplar, 2009), 215-28; Ahmed Bîcân, *el-Müntehâ*, 453-57.

33 Ahmed Bîcân, *el-Müntehâ*, 423.

34 Bk. Mustafa Tatçı, "Niyazi-i Mısırî'nin Tasavvufi Bir Risalesi: Eşrât-ı Sâ'at," *Dolunay Dergisi* 32-33 (1988), 22-23.

global tarih yazımında bu bakış açısını merkeze alan bir söylem yakalamıştır. Öyle ki Ahmed Bîcân, rivayetlere göre kıyamet öncesinde gerçekleşecek alametlerden olan Roma'nın fethini de Fatih'ten beklemektedir.³⁵

Karahisârî için ise böyle bir bakış açısından söz etmek mümkün değildir. O, kıyameti ve onun bir alameti olarak fethi, Osmanlı ya da Fatih bağlamından ziyade, daha genel prensipler açısından değerlendirir. Bunda Akşemseddin'in sürekli yanında bulunması, kuşatmaya katılması ve Akşemseddin'in Fatih'in yanından ayrılıp Göynük'e dönmesi süreçlerine şahit olmasının etkili olduğu söylenebilir. Fethiye giden süreçte Fatih'e dair böyle bir bakışı olduğunu farz etsek dahi, muhasara sürecinde ve akabinde yaşanan bazı hadiselerden ötürü Akşemseddin Fatih'ten uzaklaşmıştır ve büyük ihtimalle müridi Karahisârî de öncesinde var olan beklentilerinden vazgeçmiştir. Buna bir işaret olarak Karahisârî'nin 1453'te yine İznik'te telif ettiği ve fethin ardından Fatih'e ithaf ettiği eseri *Münye*'de hem fethiye tarih düşürdüğünü hem de Fatih için medihkar ifadeler kullandığını, onu "sâhibkırân-ı zamân" olarak nitelediğini görürüz.³⁶ 1461 yılında tamamladığı en önemli eseri *Vahdetname*'yi ise Fatih'e değil veziri Mahmud Paşa'ya ithaf etmiş ve henüz saltanatı devam eden Fatih'e en ufak bir atıf dahi yapmamıştır.

Burada şunu da ifade etmek faydalı olacaktır: Fatih Sultan Mehmed kuşatmayla ilgili istişarelerinde devlet adamlarından -bazı istisnalar olmakla beraber- muhalefet görürken, Molla Gürânî ve Akşemseddin gibi âlimler kuşatma taraftarı olmuşlardır. Muhalif olan devlet adamlarının temel argümanı İstanbul'un hem İslâm kaynaklarında bir kıyamet alameti olarak zikredilmesi, hem de Bizans kaynaklarında kıyamet öncesinde lanetli bir şehir olarak tarif edilmesidir. Emecen'in dediği gibi, "kıyamet senaryoları içinde İstanbul'un ... aynı zamanda lanetli, her türlü tehlikeye açık, yıkılıp yeniden inşa edilmemesi gereken 'menhus' bir yer olarak da algılandığını, bunun ciddi bir literatür birikimiyle de desteklendiğini gözden kaçırmamak gerekir."³⁷

Bahsi geçen literatüre karşı Akşemseddin ve halifesi olarak Karahisârî'nin tavrı ise ilgili rivayetleri manen tevîl etmek olmuştur. Karahisârî de Ahmed Bîcân gibi fethi insanın iç âleminde "iman kuvvetinin galebesi" olarak yorumlamıştır. Zira fethiye eskatolojik bir anlam yükleyerek değer vermek veya bir felaket olduğu için ondan kaçınmaktan ziyade, bir ihtida -"i'lâ-yı kelimetullah"- hareketinin öncüsü olma imkan ve ihtimalinden ötürü destek vermişlerdir.

35 Şahin, "Constantinople and the End Time," 348-50.

36 Karahisârî, *Münye*, 3^{a-b}.

37 Emecen, *Fatih ve Kıyamet*, 61.

Akşemseddin'in fethin hemen akabinde Zeyrek'te dersler vermeye başlaması³⁸ da bu imkânın kullanılması için bir girişim olarak ortaya çıkmaktadır.

Sonuç

Fethin manevi mimarı Akşemseddin'in önde gelen halifelerinden olan Abdürrahim Karahisârî şeyhiyle birlikte Konstantiniyye kuşatmasında yer almış, aksiyoner bir Bayramî derviştir. Karahisârî kendinden önceki meşhur Bayramîler, Yazıcıoğlu Mehmed ve Ahmed Bîcân kardeşler gibi kıyamet alametleriyle ilgilenmiş, bu konuda kaleme aldığı müstakil risâlesinde selefleri gibi İstanbul'un fethini kıyametin alametleri arasında zikretmiştir. Fethi manen ve maddeten destek vermiş, bizzat kuşatmada bulunmuş bir sûfi olarak Karahisârî'nin bu risâlesini fetihten önce değil de fetihten sonra yazmış olması önemlidir. Çünkü ona göre fetih bir "lanet" ya da bir felaket olarak kıyametin alameti olmaktan öte anlamlar ve imkanlar barındırmaktadır. Tasavvufî düşüncenin genelinde olduğu gibi o da kıyameti ve alametlerini daha çok bâtinî ve enfûsî olarak tevil etmiştir. Kıyameti ölüm düşüncesi ve insanın "ölmeden önce ölmesi" fikriyle ilişkilendirerek gündelik hayatın içine çekmiştir. Ona göre esas felaket, ahlakî yozlaşmadır. Bu yüzden eserine kıyamet öncesinde meydana gelecek bazı ahlakî problemlere temas ederek başlayıp, eseri yine ahlakî bir mesele olarak "namazda huşûun kaybına" değinerek bitirir. Ona, Akşemseddin'e, Ahmed Bîcân'a, Bayramî dervişlerine ya da genel olarak sûfi muhayyilesine göre "namazda huşûun kaybedilmesi", Konstantiniyye'nin lanetli olarak görülen boyutu ya da kozmolojik bir felaket olarak kıyametten daha çok üzerinde durulmayı hak eden bir meseledir. İstanbul'un fethi ise, muhalif olan devlet adamlarının öne sürdüğü tüm olumsuzluklara rağmen, hidayetini genişlemesinin bir imkânı olarak değerlidir.

38 Ali İhsan Yurt, *Akşemseddin [1390-1459] Hayatı – Eserleri*, haz. Mustafa Kaçalın (İstanbul: İFAV, 1994), 31.